

relse for den radikale historikertradition og den faglige debat, der har været om syntesebegrebet indenfor denne tradition, have gjort en sådan karakteristik umulig. Scocozzas redegørelse for pluralismen er imidlertid lige så misvisende. Pluralisterne bliver ikke blot »de åndelige repræsentanter for den herskende klasse«, men også til forkæmpere for, at »alle teorier er lige gode eller lige dårlige« (s. 120). I et værk som Scocozzas kunne et angreb på den metodiske pluralisme have haft sin funktion, men det ville have forudsat en seriøs modstilling af de to grundopfattelser. Det sker ikke.

Bogen afsluttes med kapitlet: *Det historiske budskab*. Scocozza gør sig her til talsmand for at historien skal have et budskab. En værdifri historie findes ikke. Det er godt at det bliver sagt, og at det bliver sagt tydeligt. Lige så betydningsfuldt er det, fremhæver Scocozza, at »historien... ikke indrettes efter forgodtbefindende« (s. 125). Historien er også sandhed. Dette ideal er let at acceptere, men svært at realisere.

Jørgen Schoubye

RAGNAR BJÖRK: Den historiska argumenteringen. Konstruktion, narration och kolligation – förklaringsresonemang hos Nils Ahnlund och Erik Lönnroth. *Studia Historica Upsaliensia* 132. Sthlm., Almqvist & Wiksell, 1983. 340 s. 145 sv. kr.

Ideen til Ragnar Björks disputats er gennemende. Den intense diskussion, der har været i den angelsaksiske verden mellem filosoffer og nogle få historikere om histories videnskabelige status, først og fremmest om forklaringer i historie, bruges til at opstille et analyseapparat. Siden benyttes den vundne indsigt til at undersøge to svenske historikere, Nils Ahnlund og Erik Lönnroth, repræsentanter for henholdsvis den Hjärne'ske og den Weibull'ske skole. Ved den konkrete analyse kastes der lys tilbage på den filosofiske diskussion. Således er læseren allerede inde i noget af en hermeneutisk cirkel, uanset at det iøvrigt er et begreb, der ikke gøres meget ud af i Ragnar Björks studier. Med ideen til bogen er dens disposition også givet. Først en gennemgang af de teoretiske diskussioner, siden analysen af et enkelt værk af hver af de to historikere, henhv. Ahnlunds Oxenstierna-biografi og Lönnroths bog om de middelalderlige svenske statsfinanser.

Den første del af afhandlingen er overordentlig pædagogisk lagt an. Der benyttes let anskuelige eksempler, konstrueret til lejligheden, og

grafiske opstillinger letter forståelsen og repeterer for læseren, hvor langt ræsonnementerne nu er ført frem. Det vil ikke være rimeligt at referere bogens gennemgang punkt for punkt. Særlig er diskussionerne om historiske forklaringer et minefyldt farvand, og Ragnar Björk sejler sikkert fra den ene diskussionsdeltager til den anden og gengiver loyalt deres syn på spørgsmålet. Han er, måske af misforstået beskedenhed, uhyre tilbageholdende med selv at give sit standpunkt til kende. Kun ganske få steder slipper det modvilligt (og uforvarende?) frem i teksten. I det følgende vil jeg i nogen grad koncentrere mig om Ragnar Björks arbejde med »narration« og »kolligation«, fordi der, i hvert fald i den skandinaviske debat, er mere nyt at hente her end i diskussionsreferaterne om forklaringernes rette form og brug.

Ragnar Björk indleder med at kategorisere al forståelse i tre former, beskrivelse, tolkning og forklaring, svarende til spørgsmålene, hvordan, hvad og hvorfor. Af disse tre er beskrivelsen, efter Ragnar Björks opfattelse, den mest umiddelbare, f.eks. som kronologisk ureflekteret gengivelse af en handling, beskrevet i tids- og rumlige termer. Grundtypen for en sådan beskrivelse er den narrative. Beskrivelsen af en struktur derimod egner sig ikke til at blive sat i en narrativ form. Ragnar Björk er nok klar over, at de tre forståelsesformer ikke i virkelighedens verden lader sig adskille helt – og heller ikke i teorien for den sags skyld. På et forklaringsspørgsmål kan svaret være en nøjere beskrivelse eller en mere indgående tolkning. Det er også et problem, som Ragnar Björk ikke kommer nærmere ind på, om det overhovedet er muligt at beskrive en handling alene i tids- og rumlige bestemmelser, med mindre man har til hensigt at mystificere objektet og lede læseren (tilhører) på vildspor.

Ragnar Björk illustrerer sin udredning med et eksempel. Beskrivelse: mand putter en seddel i en kasse, hvori der er en sprække. En sådan beskrivelse kan gøres detaljeret næsten i det uendelige. Ved spørgsmålet, hvad det er, den mand gør, kommer tolkningen, der fører fra et niveau til et andet: han afgiver sin stemme. I en vis forstand kan man nok sige, at svaret er en forklaring. De fleste, der måske er blevet desorienteret ved beskrivelsen, vil føle sig oplyst ved den anførte »niveaubyttestolkning«, som Ragnar Björk kalder det; men jeg kan forestille mig, at de vil kommentere tolkningen med et, hvorfor sagde du ikke det straks? Det skyldes, at vi (historiker og læser) i høj grad deler erfaringsverden og sprog. Hvis det nævnte spørgsmål stilles af en person, der åndeligt talt er fra den anden side af månen, vil der ikke være skabt nogen forståelse ved meddelelsen om, at manden med den ubegribelige opførsel afgiver sin stemme. I så fald må vi i gang med en længere fortælling om det politiske system. Jeg bruger ordet, fortælling, fordi det vil være yderst kompliceret

at beskrive det politiske system uden at inddrage dele af dets historiske herkomst.

Spørgsmålet kunne også være formuleret: Hvorfor gør manden sådan? Svaret kunne være det samme. Et af de meget omdiskuterede problemer er netop, om svaret på et sådant »hvorfor-spørgsmål« er en forklaring. Ragnar Björk accepterer det som forklaring under den forudsætning, at der i svaret stiles mod en fuldstændig kundskab, altså ved en udbygning af svaret med den sammenhæng, hvori stemmeafgivningen foregår. »Hvorfor-spørgsmålet« kan være ment sådan, at det skal besvares med et »fordi...«. Det er her det Hempel-Popperske forklaringskema kommer ind med kravet om præmisser i form af mindst en lov eller (mindre ideelt) en statistisk sandsynlighed. Ragnar Björk placerer d-n-forklaringen, som den også hedder, øverst på skalaen m.h.t. konklusivitet, d.v.s. logisk tvingende. Derefter i faldende kurve, rationel/intentionel forklaring og nederst den narrative, berettende forklaring. De to måder at besvare spørgsmålet på opfylder to forskellige forklaringskrav. Det ene giver den mest omfattende kundskab om det fænomen, der spørges om og svarer dermed mest til det »Hjärne'ske« paradigme. Det andet yder den mest holdbare argumentation, der også må få den modvillige læser til at acceptere påstanden. Denne form er ifølge Ragnar Björk karakteristisk for det »Weibull'ske« paradigme.

Det kundskabsbehov, som læseren formodes fortsat at have efter den første beskrivelse, kan hyppigt tilfredsstilles med endnu en beskrivelse, hvor der anvendes andre ord. Det er i denne forbindelse begrebet kolligation dukket op. Det er åbenbart svært at få rede på, hvad det egentlig er, der berettiger eller nødvendiggør en særlig betegnelse. Der er nok tale om en »re-characterisation« af det beskrevne fænomen; men det er vigtigt at holde det ude fra klassificering. Ordet Renæssance var en kolligation, fordi en masse enkeltfænomener (enkelt-iagttagelser) blev sammenfattet med et enkelt ord, der, når det blev brugt, kastede et nyt lys tilbage på de allerede beskrevne enkeltfænomener. Vi kan iagttage A, B, C og D. Ved at historikeren kalder dem alle E, forstår læseren dem som dele af en helhed, der består af Ae, Be, Ce og De. Men når den »middelalderlige renæssance« bruges, er der ikke tale om kolligation. Det er i stedet en klassificering, fordi en række fænomener i middelalderen tilsammen udgør en enhed af arten »renæssance«. Det er altså et definitions-mæssigt krav, at der er noget innovativt i kolligation.

Også i kapitlet om kolligation refererer Ragnar Björk forskellige teoretikers standpunkter. Hvad han selv mener, må man lede ret nøje efter. Man får noget mere at vide om hans eget standpunkt ved hans analyse af Ahnlunds bog, hvor han prøver at finde eksempler på kolligation. I

Ahnlunds Oxenstierna-biografi har forfatteren samlet en del enkeltiagttagelser om hovedpersonens oplevelser og reaktioner på de religiøse stridigheder, og Ahnlund opfinder nu betegnelsen »religiøst frontmetvetande« til at samle sine iagttagelser og gøre dem mere forståelige. Det finder imidlertid ikke nåde for Ragnar Björks kriterier for kolligation, men betegnes som en »uttolkning«. Han forsøger sig så med begreberne »personlig meningsidentitet« overfor »praktisk solidaritet«, der af Ahnlund benyttes til at beskrive Oxenstiernas forhold til kongen. Heller ikke her er der tale om kolligation, fordi denne samlende tolkning ikke giver læseren nogen opfattelse af den associative sammenhæng, som udtrykket (eller tolkningen) er grundet i. Herefter er det ikke let at se, hvad »kolligation« egentlig skal bruges til. Det kommer i nogen grad til at virke som en selvskabt plage at skulle fundere over, om der er tale om kolligation, re-characterisation, klassifikation, eller der er tale om, at historikeren har haft et mere frimodigt forhold til sproget og sproglige nydannelser, end filosofien bryder sig om.

At historie fortælles, at historiske fremstillinger principielt har samme form som en episk roman eller et æventyr, har givet filosoffer og historikere mange problemer, når de ønskede historievitenskaben indrageret blandt andre videnskaber, hvis metode de anså for den eneste rigtige. Hvis fortællingen blot var en form, hvori historikere præsenterer deres resultater, skulle problemet være til at overse. Ingen kan have noget imod, at historikere, når deres videnskabelige arbejde var gjort, bestræber sig på at fremstille resultaterne i en form, der har størst mulig chance for at fastholde læserens interesse og etablere forståelsen for emnet i læserens bevidsthed. Problemet med »narration« er imidlertid ikke løst så let. Der ligger hele tiden i forsøget på at komme til rette med forholdet mellem fortælling og analyse en risiko for, at man intellektuelt hopper over, hvor gærdet er lavest, og betragter fortællingen som alene en formsag.

En anden måde at angribe spørgsmålet på er at indsnævre begrebet »narration« til en rendyrket urform. En sådan fortælling er den jævnt fremadstridende, kronologiske beskrivelse af det ene fænomen efter det andet. Rækkefølgen og kronologien er det samme. På dette magre skelet må man så hænge andre krav til fortællingen for at få det til at ligne det, historikere faktisk laver. Man kan f.eks. sondre mellem krønikeskriveren og historikeren. Man kan pege på, at historikeren har et »central subject«, der egentlig udgør enheden i fremstillingen, eller man kan mene, at historikeren i modsætning til krønikeskriveren binder de enkelte fænomener sammen i årsag-virkningsforhold.

Diskussionen har, først og fremmest i den angelsaksiske verden, taget

sit udgangspunkt i spørgsmålet om forklarings rette form, og det er ikke mærkeligt, at forholdet mellem forklaring og fortælling har stået i centrum for opmærksomheden. Synspunkterne rækker fra, at der er tale om to helt forskellige processer således at fortællingen hører op (holder pause), når der forklares, til det rakt modsatte standpunkt, at grundformen for en forklaring dybest set er en fortælling. Ragnar Björk refererer og systematiserer på særdeles pædagogisk måde denne diskussion.

I sin opsummering om narration og kolligation er Ragnar Björk længere fremme med egne synspunkter, end det ellers er hans sædvane i bogen. Han vender sig mod dem, der vil »monopolisere« historien for narrativisterne. Han frygter med narrativisternes kritikere, at analyser, øjeblikstværsnit, strukturbeskrivelser m.m. skal blive forvist fra historievidenskaben, og han frygter, at den ensidige vægt på det kronologisk fremadskridende skal opdele al indsigt i tidsbundne sekvenser. I sin ihærdighed fejlfortolker han Danto's brug af ordene »atomic narrative« og »molecular narrative«, der ikke har noget at gøre med at hakke fremstillingen op i takt med sekund- og minutviseren. Dermed har han i mangt og meget placeret sig i en position, der begrænser fortællingen til at ligge meget tæt ved det, man ellers kalder krøniken. Narration bliver at fortælle i tidsordnet rækkefølge de fænomener, man kender til. Afvigelser herfra er brud på fortællingen og henhører altså under noget andet. Louis Mink's synspunkt, at fortælleren beretter med bevidsthed om helheden og sammenhængen, og at uden denne bevidsthed er det ikke en fortælling, refererer Ragnar Björk; men han mener også at kunne konstatere, at synspunktet ikke rumme brugelige metodiske anvisninger. Tilsvarende opstår ved en indsigt af kolligativ art, mener Ragnar Björk, og det, man kan anbefale historikere, er at finde et passende (nødvendigt) kompromis mellem kolligation og narration.

Med et så snævert fortællingsbegreb kan kompromiser sandelig også være nødvendige. For at æventyret om Klods Hans kunne gå for en fortælling, måtte det begynde noget i retning af: En mand fik engang en søn, så fik han en søn til, og siden fik han endnu en søn. I stedet har fortælleren meget fornuftigt valgt at begynde sin historie med et øjebliksbillede, der oven i købet rummer en kvantitativ analyse: Der var engang en mand, der havde 3 sønner. Den yngste blev kaldt Klods Hans. Derefter kommer der en årsagsforklaring, hvor Hans sammenlignes med sine dygtige, ældre brødre. Det lyder naturligvis absurd, at æventyret om Klods Hans ikke skulle være en fortælling, men det er faktisk sådanne kriterier Ragnar Björk anlægger i analysen af de narrative elementer i Ahnlunds og Lönnroths bøger.

Det kan ikke undre, at han må konstatere, at Ahnlund ikke holder sig

til den rene narration, men tillader sig situationsanalyser, brud på kronologien, ja til og med genuine forklaringer. Men, konstaterer Ragnar Björk, disse afvigelser tjener fortællingen. Denne formalistiske arbejdsmåde illustreres også af Ragnar Björks overraskelse over, at Lönnroth adskillige gange tager sig den frihed at bruge ordet »forklare«, uden at der faktisk er tale om en forklaring, men blot at en kilde er vanskelig at forstå og derfor »forklares« ved at den tolkes rigtigt. At Lönnroth i sin bog hyppigt bruger »slutledande argumentering« er ikke så mærkeligt; men det er nok et spørgsmål, om alle sådanne lader sig identificere så sikkert, at der er basis for noteoplysningen om fundet af et 250-tall hos Lönnroth mod kun et tio-tall hos Ahnlund. Sådanne opgørelser er ganske afhængige af, hvor formalistisk man er i sine krav. Man mindes prof. P. G. Lindhardts spøg med en præst, der havde haft 148 bønnehørelser på et år. Antallet af nitter kunne ikke oplyses.

De strenge krav om analytisk skarphed og om orden i distinktionerne er naturligvis en styrke, men de bringer nogle steder Ragnar Björk i betænkelig nærhed af at hævde, at forståelsesformerne, beskrivelse, tolkning og forklaring, tidsmæssigt i historikerens intellektuelle proces forekommer i nævnte rækkefølge. Specielt har det konsekvenser, når forståelsesformen beskrivelse kædes sammen med narration. Der er næppe tale om en empirisk konstatering af, at sådan arbejder historikere. Langt snarere er det en afsmitning fra en scientistisk holdning, som Ragnar Björk ellers kæmper en brav kamp med sig selv for at frigøre sig fra. Denne tendens, der bidrager til mere uafklarede passager i bogen, er utvivlsomt medskyldig i den formalisme, der stiller sig spærrende i vejen for nye indsigter.

Dette skal ikke forstås sådan, at Ragnar Björks analyse af de to historiske værker er uinteressant. Det afgørende må jo være, at det opstillede analyseapparat kan indfange og præcist karakterisere forskellen mellem de to bøger. I den forstand fungerer det. Om det også havde kunnet lade sig gøre uden den første halvdel af bogen, er jo ikke godt at vide. Ragnar Björk er blevet klogere af at skrive den, og læserne bliver det af at læse den og diskutere med den. Det er ingen ringe kvalitet for en disputats.

Henrik S. Nissen